

3 27 па 29 красавіка ў Мінску адбылася XII Міжнародная навуковая канферэнцыя “Аўтэнтчны фальклор: праблемы захавання, вывучэння, успрымання” — адмысловы, адзіны ў сваім родзе на Беларусі інавацыйны навуковы праект па сістэмнай падтрымцы, развіцці і прапагандзе традыцыйнай культуры, а таксама па інтэграванні яе развіваючага і этнакалагічнага патэнцыялу ў маладзёжнае асяроддзе. Рэалізуюць праект Міністэрства культуры краіны і Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў.

У 2004 годзе Беларусь далучылася да канвенцыі UNESCO па ахове нематэрыяльнай культурнай спадчыны, хаця больш дакладная назва таго, што ахоўвае канвенцыя — вусная спадчына чалавецтва, якую нельга памацаць. І з 2006 года па ініцыятыве тагачаснага рэктара ўніверсітэта — доктара педагагічных навук Ядвігі Грыгаровіч — у Мінску праводзіцца канферэнцыя “Аўтэнтчны фальклор”.

ПРАБЛЕМЫ АБУМОВЛІ ФАРМАТ

Фармат яе мае тры напрамкі: навуковы (даклады даследчыкаў і папулярызатары фальклору і нематэрыяльнай культурнай спадчыны); рэпрэзентатыўны (знаёмства грамадскасці з элементамі спадчыны — мастацтвам носбітаў аўтэнтчнага фальклору); этнакультурна-выхаваўчы (пошук інтэграцыі спадчыны ў сучаснасць праз постфальклор — маладым пераемнікам яе элементаў, паводле крылатага выразу аднога з даследчыкаў — пераемнікам, якія жадаюць быць падобнымі да фальклору). Досвед канферэнцыі 2006 — 2018 гадоў сведчыць, што такі фармат запатрабаваны, “вытрымлі-

Пра тое, што нельга памацаць

Праблемы захавання нематэрыяльнай спадчыны

вае” знешнія перашкоды і прыцягвае ўвагу грамадства да праблемы захавання нематэрыяльнай культурнай спадчыны, фактычна — да праблемы захавання ідэнтыфікацыі беларусаў і звязаных з гэтым базавых элементаў іх этнічнай культуры.

ПРА ШТО ГАВАРЫЛІ

Сёлета пра тое, што нельга памацаць, разважалі больш за 120 даследчыкаў і фалькларыстаў-практыкаў з Беларусі, Балгарыі, Бельгіі, Кітая, Літвы, Расіі, Польшчы, Украіны, Францыі, а таксама імкнуліся ўласно і 15 фальклорных калектываў рознага ўзроставага і рэгіянальнага складу. Праграмныя даклады на пленарным пасяджэнні агучылі этнамузыкалаг Галіна Кутырова-Чубаля (Польшча) — “Беларускія песні з рытмаформулай “страла”: меладычныя версіі, семантычныя “перакадзіроўкі”; этнахарэолаг Фларыян Карубі (Францыя) — “Эвалюцыя традыцыйнага французскага танца”; арганалаг Ігар Маціеўскі (Расія) — “Этнагістарычныя правыя ў традыцыйнай музычна-інструментальнай культуры ўсходніх славян і балтаў”; фалькларыст Натал-

ля Мазурына (Беларусь) — “Вернасць прызначэнню: роля Уладзіміра Раговіча ў развіцці музычнай культуры Беларусі (да 80-годдзя майстра)”.

Навуковая дыскусія па пытаннях розных аспектаў сучаснага вывучэння і захавання фальклору, распачатая на пленарным пасяджэнні, мела працяг і на секцыях канферэнцыі. Адна з іх (угод, калі споўнілася 680 славу таму Уладзіміру Раговічу — вучню Рыгора Шырмы і саратніку Васіля Лішвінкі), цалкам была прысвечана ўнёску яго роду ў захаванне і папулярызаванне фальклору. Найбольш масавай аказалася секцыя, прысвечаная фалькларыстыцы ў адукацыйнай прасторы, — відаць, наша грамадства пачынае адчуваць актуальнасць гэтай праблемы. Вельмі плённа правялі секцыю па арганалогіі і марфалогіі народных музычных інструментаў, дзе была выказана добра абгрунтаваная гіпотэза пра імяны беларускіх дудароў, адснятых для папулярнай савецкай кінахронікі 1939 года. Дударскі сюжэт з фільма-хронікі “Песні і танцы беларускага народа” (сам па сабе з’яўляецца эксклюзіўным выпадкам у еўра-

пейскай і сусветнай аўдыявізуальнай антрапалогіі) быў вышуканы і ўведзены ў навуковы абарот таксама на канферэнцыі “Аўтэнтчны фальклор” яшчэ ў 2012 годзе. Інакш кажучы, традыцыя навуковых дасягненняў і адкрыццяў у галіне айчыннай фалькларыстыкі менавіта на гэтым навуковым форуме, плённа доўжылася і сёлета, ператвараючы вынікі працы канферэнцыі ў адмысловы інфармацыйна-паводзінна-крэатыўны гіпертэкст сучаснай культуры, прысвечаны традыцыйнай спадчыне.

ШТО ЧУЛІ І БАЧЫЛІ

У навукова-практычнай частцы канферэнцыі адбыліся тры відовішчыны інтэрактыўныя мерапрыемствы, скіраваныя на папулярызаванне фальклору: канцэрт носбітаў аўтэнткі, майстар-класы яго вядучых даследчыкаў і пост-фальклорны канцэрт нашых маладых пераемнікаў традыцыі.

У камернай зале БДУКіМ адбыўся этнаграфічны канцэрт “Фальклор беларускай глыбінкі” з удзелам ансамбля “Паляшукі” вёскі Букча Лельчыцкага раёна і музычнай інструментальнай капэлы “Круцеліца” з Вілейкі ў

складзе Івана Вальнца (дыятанічныя цымбалы), Аляксандра Жука (традыцыйная скрыпка), Уладзіміра Версана (баян). Я адзначыў бы выдатную вакальную форму лельчыцкіх спявачак, а кожны найгрыш вілейскай капэлы заканчваўся масавым імправізаваным танцам аўдыторыі.

Выязняны красавіцкія майстар-класы правялі ў Беларуска-дзяржаўным музеі народнай архітэктуры і побыту. На вечарыне смыкавай і дударскай музыкі Folk pride выступілі мінскія постфальклорныя калектывы Vietakh і “Лішвіны”; майстры традыцыйнай літоўскай поліфаніі sutartines з віленскага гурта Kaukoras; віртуознае капэла смыкавай і дударскай музыкі Дзяніса Сухого, Стаса Чавуса і Яўгена Барышнікава; бліскучая фолк-спявачка Наталля Матыліцкая; эксперыментальныя маладзёжныя фальклорныя гурты даследчыкаў і пераемнікаў мастацтва вуснай традыцыі з БДУКіМ (“Талака”, “Этна-суполка”, “Страла”, “Агнявец”, “Рама”). Вечарына сабрала разам каля 150 прадстаўнікоў айчыннай і замежнай студэнцкай і працоўнай

моладзі, апантанай рэпертуарам і стыліямі выканання аўтэнтчнага фальклору Усходняй Еўропы.

ЯКІЯ ВЫСНОВЫ ЗРАБІЛІ

Найбольш актыўныя ўдзельнікі канферэнцыі на круглым stole, што правялі ў зале імя айчыннай інсінтай мастачкі Алены Кіш сталічнага этна-кафэ “Трай”, зазначылі, што “Аўтэнтчны фальклор-2018” — якасны крок да сістэмнай працы па адраджэнні культурнай памяці нашага і суседніх народаў, па адаптацыі традыцыйных каштоўнасцей Беларусі да сацыяльных і мастацкіх рэалій XXI стагоддзя.

Акадэмік з Санкт-Пецярбурга Ігар Маціеўскі, дацэнт Петразаводскай кансерваторыі этнамузыкалаг Галіна Таўлай, літоўскі мастацтвазнаўца Вітаўтас Лукшас, украінскі філолаг Ярына Ставыцька, беларускі эстэтык і філосаф Энгельс Дарашэвіч, польская фалькларыстка беларускага паходжання Галіна Кутырова-Чубаля аргументавана і пераканаўча даводзілі аўдыторыі круглага стала, што сённяшняга глабалізацыя, па вялікім рахунку, актыўна імкнецца да пера-

Ужо на полі малечаў падзялілі на купкі, вакол якіх з песнямі вадзілі каргоды. Гэта і ёсць “Крывы танок”, які бы абярэг мусіць ахоўваць жыццё грамады ад нягодаў. Напрыканцы дзяцей са словамі “Чыя каша падгарэла?” падхопліваюць ды падкідваюць утару — каб ураджай урадзіў.

А каб зберагчы здароўе на ўвесь год, заведзена кашаца на траве. Прычым рабілі гэта не толькі малыя, але і тыя самыя зухаватыя “дзевачкі” — ды яшчэ і з фрывольнымі жартамі!

Урэшце, усе бягуць у жыта. Там і “хаваюць стралу” — кожная кабета ірве па тры каласкі і разам з якімсьці металёвым прадметам, хоць гузікам, хоць манеткай, закопвае ў поле:

— Ляжы, мая страла, да таго году, каб жывыя былі ўсе і здаровыя! — кажуць людзі і загалваюць жаданне.

А яшчэ — зрываюць па дзевяць каласкоў — “тры па тры”, як кажуць тутэйшыя — і дома ўжо ставяць іх за абраз. Людзі вераць, што так зберагуць хату ад малака; а калі абвязаць каласкамі паясніцу, яны дапамогуць ад болю ў спіне.

Мясцовыя сцвярджаюць, што Пахаванне стралы заўжды святкавалася і не было такога, каб не праводзілі святочны рытуал. Толькі аднойчы, як нам расказалі, страцілі не вадзілі і не хавалі — і тады ўвечары пачалася страшная навальніца з маланкамі і адна з іх пацэлала ў

стайню і спаліла тую. З таго часу традыцыйна ваджэнна стралы больш ніколі не перарывалі.

І таму вельмі дзіўна гучыць статус гэтага элементу жывой народнай традыцыі, які афіцыйна пазначаны не катэгорыяй “А” (гэта значыць, элемент, поўная аўтэнтычнасць і дакладнасць якога безумоўная і нязменная), а “Б” — адроджаная на другасным матэрыяле нематэрыяльная гісторыка-культурная каштоўнасць.

“ТРАДЫЦЫЯ БУДЗЕ ЖЫЦЬ”

Зразумела, асноўная пагроза для мясцовай традыцыі — гэта не “турысты”. Вёска вымірае, а маладыя — і нават не зусім маладыя, — з яе з’язджаюць. Тыя ж, хто застаецца, адмаўляюцца ад парэштак традыцыйнай культуры пад уплывам глабалізаванай цывілізацыі. Хочам мы таго або не, але гэта — проста факт.

Ужо пасля качання ў жыцце на зваротным шляху да вёскі разгаварыліся з мясцовай кабетай. Спадарыня Галіна нарадзілася ажно ў 1942 годзе і колькі сябе памятае, заўжды хавала стралу. Толькі раней усё было не так, як цяпер. Свята зусім не выглядала камерным.

— Людзей было больш, значна больш! — згадвае яна. — З кожнай хаты выходзілі, браіліся за рукі ды рушылі па вуліцы. Хадзілі ўсе, не толькі маладыя.

І старыя заўжды хадзілі таксама. Усе разам, усёй сям’ёй! Ды і сем’і раней былі вялікія — і па 9, і нават па 12 дзяцей. На кожнай вуліцы жыло многа людзей, і ў абрадзе ўдзельнічалі ўсе.

Пачуўшы нашу размову, падышлі іншыя кабеты, каб паўзгадваць мінулыя часы:

— Свята ўвесь час было, хадзілі без перапынку, — дадае адна з іх — Мне ўжо 60 гадоў, дык я змалку памятаю — заўжды хавалі стралу. Толькі прыгажэй было, чым цяпер, бо народу больш і ўсе такія маладыя.

— А цяперашнія маладыя, як падраснуць, дык ці будуць яны хадзіць? — дадаецца пытаннем спадарыня Галіна. — Мож, толькі калі які завадатар будзе.

Сапраўды, завадатарамі сёння выступаюць тыя самыя “дзевачкі” — удзельніцы мясцовага фальклорна-этнографічнага гурта “Казачка”. Засталося іх добра калі пяток, дый некалькі, як нам казалі, у той дзень прыхварэлі і ўдзелу ў свяце не бралі.

— Але сёлета мы маглі бачыць іх дзяцей, а таксама ўжо і ўнукаў. Яны вучаць матчыныя песні і кожны год збіраюцца “на стралу”, — дадае Надзея Захарук. І дзеліцца аптымістычнымі прагнозамі. — Лічу, традыцыя будзе жыць — і праз дзесяць, і праз дваццаць, і праз трыццаць гадоў. Маладзейшыя пераймаюць абрад ад сваіх матуль і бабуль. Ды і людзей, якія цікавяцца народнай куль-

турай, сёння багата. Яны не проста прыходзяць на святы, але паўнакроўна ў іх удзельнічаюць.

З іншага боку, такі аптымізм добра было б падмацаваць нейкімі канкрэтнымі захадамі па стварэнні адэкватнага механізму пераймання традыцыі. Як падаецца, тут можа быць урадлівая глеба для рознага кшталту практнай дзейнасці альбо супрацы са спецыялізаванымі на вывучэнні фальклору грамадскімі арганізацыямі.

Прыкладам, можна было б стварыць у той самай камяніцы ў Казацкіх Балсунах нейкую факультатывную школу па вывучэнні мясцовых звычайў — балаза, адзін толькі песенны пласт тут надзвычай багаты, і за гадзінку-другую ўсё не засвоіць. Зладзіць заняткі як для мясцовых жыхароў (і асабліва дзятвы), так і для прасунутых “турыстаў”. Толькі вось, сам клуб такі праект ніколі не пацягне: у ім працуе ўсяго адна супрацоўніца, дый тое на палову стаўкі.

Ну, а калі нехта з неабыхавых гарадскіх валанцёраў прыедзе ў тую ўстанову культуры, каб нешта падрамантаваць (а праца для яго яўна знойдзецца!), мясцовыя жыхары не проста скажуць яму “дзякуй”. Яны лішні раз перакануюцца ў каштоўнасці сваёй аўтэнтчнай культуры і атрымаюць болей імпульсу для яе захавання.

К

Той самы “крывы танок”.

